

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Добрунік Д. В.¹, Самотоєнкова О. В.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Добрунік Д. В., Самотоєнкова О. В. Основні напрямки підвищення економічної ефективності аграрних підприємств. Проаналізовано ефективність використання земельних ресурсів та виробництва сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами України та Одеської області. Проведено групування районів Одеської області за рівнем рентабельності виробництва. Виявлено основні напрямки підвищення ефективності аграрних підприємств України.

Ключові слова: аграрні підприємства, економічна ефективність, рентабельність, прибутковість.

Добрунік Д. В., Самотоєнкова О. В. Основные направления повышения экономической эффективности аграрных предприятий. Проанализирована эффективность использования земельных ресурсов и производства сельскохозяйственной продукции аграрными предприятиями Украины и Одесской области. Проведена группировка районов Одесской области по уровню рентабельности производства. Выявлены основные направления повышения эффективности аграрных предприятий Украины.

Ключевые слова: аграрные предприятия, экономическая эффективность, рентабельность, прибыльность.

Dobrunik D. V., Samotoenkova O. V. Basic directions of increase of economic efficiency of agricultural enterprises. The efficiency of land use and agricultural production by agricultural enterprises of Ukraine and the Odessa region. Spend a grouping of districts of Odessa region on the level of profitability. The basic directions of increase of efficiency of agricultural enterprises.

Keywords: agricultural enterprises, economic efficiency, profitability, profitability.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Добрунік, Д. В. Основні напрямки підвищення економічної ефективності аграрних підприємств [Текст] / Д. В. Добрунік, О. В. Самотоєнкова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. — Одеса, ОНЕУ. — С. 13 – 20.

Функціонування та розвиток аграрних підприємств відбувається в умовах нестабільності та змін у зовнішньому середовищі, непрогнозова-

ний вплив яких негативно позначається на показниках ефективності господарювання та призводить до ризикованості здійснення виробничо-господарських операцій, зниження рівня їх конкурентоспроможності.

Сучасні реалії розвитку аграрного сектору економіки в умовах поглиблення міжнародної економічної інтеграції свідчать про пріоритетність вирішення проблем, пов'язаних з ефективним розвитком підприємницьких структур агробізнесу. У процесі трансформаційних змін більшість сільськогосподарських підприємств опинились у критичному стані через недосконалість системи організаційно-економічних та фінансово-кредитних механізмів господарювання. Тому актуальною є проблема забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку аграрних підприємств на основі обґрунтування перспективних напрямків їх діяльності, розробки відповідних заходів щодо посилення конкурентних позицій на ринку.

Дослідженню проблем організації, розвитку та ефективності діяльності аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання присвячено науковій праці таких провідних економістів-аграріїв, як В.Г. Андрійчука, О.Ю. Єрмакова, П.М. Макаренка, Л.Л. Мельника, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, О.Ю. Лупенка, П.Т. Саблука та багатьох інших. У працях цих науковців висвітлені загальні теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку та ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств, окреслені проблеми та напрями забезпечення ефективного розвитку аграрних підприємств ринкового типу.

Незважаючи на багатоаспектні наукові розробки вітчизняних авторів відносно висвітлення проблем забезпечення ефективності функціонування аграрних підприємств, подальшого наукового обґрунтування вимагають питання щодо визначення основних напрямків їх діяльності з урахуванням регіональних особливостей відносно підвищення ефективності виробництва та посилення позицій на аграрному ринку.

Сучасний стан функціонування аграрних підприємств характеризується нестабільністю і значним ступенем ризику господарювання в умовах мінливого зовнішнього середовища, що негативно позначається на показниках ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Провідними науковцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» було розроблено стратегію розвитку сільського господарства України на період до 2020 року, метою якої було визначено розвиток сільського господарства як високоефективної конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках галузі економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави, виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції в обсягах, достатніх для задоволення потреб населення і переробних галузей, та надійну економічну основу соціально-економічного розвитку українського села [1, с. 7-8].

Ефективність в аграрному секторі економіки, за визначенням провідних вчених-економістів, – це результативність певного процесу, дії, що

вимірюється співвідношенням між одержаним результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили [2, с. 440].

В сільському господарстві враховуючи специфіку його виробництва, розрізняють технологічну, економічну і соціальну ефективність. Економічна ефективність передбачає досягнення максимального ефекту від фінансово-господарської діяльності підприємств за мінімальних витрат ресурсів, вона відображає вплив сукупності факторів, що формують її рівень і зумовлюють тенденції розвитку галузі.

У процесі сільськогосподарського виробництва здійснюється споживання земельних, людських та матеріально-технічних ресурсів, раціональне використання яких передбачає отримання певних економічних результатів з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення відповідних потреб людей. Тобто будь-який виробничий процес передбачає витрати ресурсів й одержання певних результатів. Однак за однієї й тієї самої кількості витрачених ресурсів підприємства одержують не однакові за розміром результати, а отже, виробничий процес здійснюється з різною ефективністю. Результативність виробничо-господарської діяльності у значній мірі обумовлюється оптимальним співвідношенням наявності основних елементів виробничо-ресурсного потенціалу та обсягами виробництва та реалізації окремих видів сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання.

У процесі змін економічних, фінансових і правових умов господарювання на рівноправній основі в Одеській області набувають подальшого розвитку різні господарські структури ринкового типу, які різняться формою власності на засоби виробництва і виготовлену продукцію, розташуванням, розмірами, структурою виробництва.

Ефективність використання земельних ресурсів не в останню чергу залежить від того, у чийй власності вони знаходяться. Створення господарських структур ринкового типу відіграло позитивну роль у збільшенні виробництва продукції у розрахунку на площу сільськогосподарських угідь (рис. 1).

Водночас, слід зазначити, що у фермерських господарствах найменш продуктивно, порівняно з іншими формами господарювання, використовуються сільськогосподарські угіддя: в середньому по Україні у розрахунку на 100 га в 2013 році вироблено 428,8 тис. грн. валової продукції, тоді як по сектору великих сільськогосподарських підприємств - 735,0 тис. грн. По Одеській області виробництво продукції сільського господарства фермерами має ще нижчі показники, що в основному зумовлено меншими розмірами землекористування цих господарств.

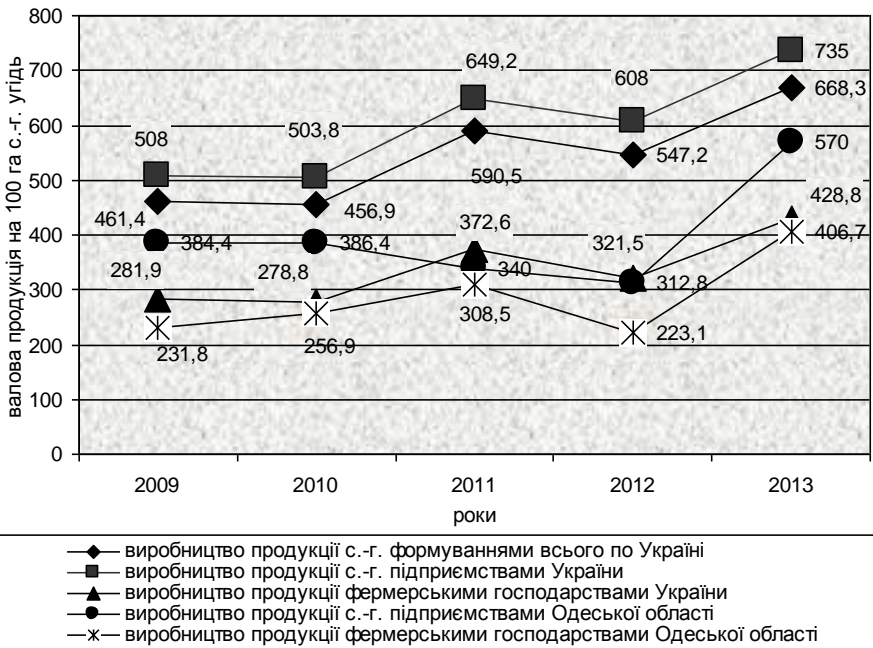

Рис. 1. Виробництво продукції сільського господарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь аграрними підприємствами України та Одеської області

Ефективність підприємницьких структур аграрної сфери економіки в значній мірі обумовлюється регіональними особливостями їх функціонування, спеціалізацією та природно-кліматичними умовами. Як показали дослідження, показники ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств Одеської області значно нижче середніх показників по Україні в цілому (рис. 2).

За наведеними на рис. 2 даними спостерігається негативна тенденція зниження як загального показника ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, так і окремих її видів на сільськогосподарських підприємствах Одеської області.

Пріоритетність у загальному виробництві продукції рослинництва, серед якої високим рівнем рентабельності та значною часткою у посівних площах відзначаються зернові та насіння соняшнику, зумовлює майже стабільний рівень рентабельності рослинницької продукції.

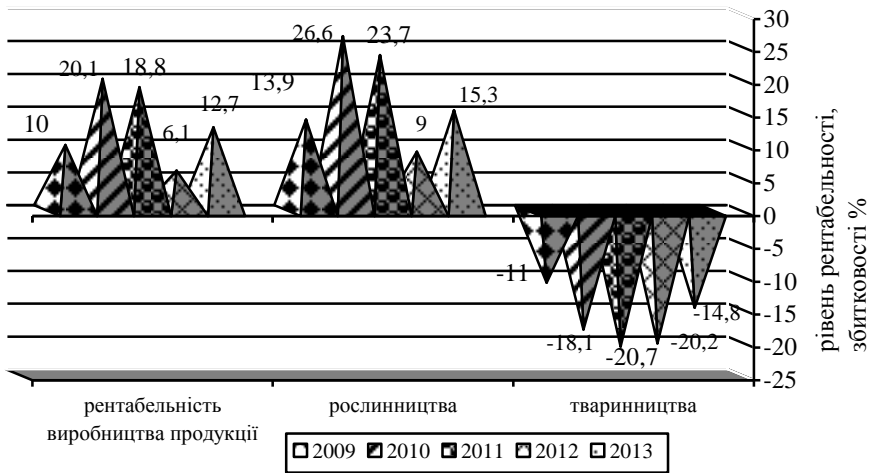

Рис. 2. Ефективність виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами Одеської області

У 2013 році в цілому по області високоприбутковим було виробництво більшості основних видів продукції рослинництва: рівень рентабельності зерна становив 6,5%, соняшнику – 29,4%, картоплі – 73,6%, плодів – 39,6%, винограду – 42,7%.

В сільськогосподарських підприємствах Одеської області виробництво основних видів продукції тваринництва рік у рік залишається збитковим, крім виробництва молока в окремі періоди, рівень рентабельності якого становив у 2010 році 8,0%, у 2011 році – 2,6% та яєць (у 2009 році – 15,7%, у 2013 – 10,6%).

Сільськогосподарське виробництво залежить як від рівноцінного технологічного і ресурсного забезпечення, так і від природно-кліматичних умов. Розмаїтість природних і економічних умов приводить до істотної диференціації ефективності виробленої продукції й окремих сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарські культури досить істотно відрізняються за фізіологічними особливостями розвитку і потребують сприятливих ґрунтово-кліматичних та економічних умов, удосконалення регіонального розміщення, створення сприятливих умов для одержання високих врожаїв при оптимальному рівні виробничих витрат та відповідної якості продукції.

Сільськогосподарські підприємства Одеської області окремих адміністративних районів розташовані в різних природно-економічних зонах і, відповідно, вони мають різні рівні інтенсивності виробництва.

Групування районів Одеської області за рівнем рентабельності виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами по природно-кліматичним зонам наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Групування районів Одеської області за рівнем рентабельності виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами по природно-кліматичним зонам

Природно-кліматичні зони	Райони Одеської області	Роки	Рівень рентабельності, %		
			Продукції сільськогосподарства	У тому числі	
				Рослинництва	Тваринництва
Лісостеп	Ананьєвський Савранський Красноокнянський Котовський Любашівський Кодимський Балтський	2009	14,5	17,2	-12,8
		2010	25,2	28,7	-16,2
		2011	27,8	30,2	-7,2
		2012	9,1	10,0	-16,6
		2013	12,1	13,6	-25,2
	В середньому			17,7	20,0
Центральний степ	Ширяєвський Фрунзівський Миколаївський Великомихайлівський Березівський Іванівський	2009	10,6	10,0	5,5
		2010	28,5	31,8	-8,4
		2011	19,0	22,3	-18,6
		2012	-1,5	1,0	-21,5
		2013	7,8	9,5	-21,5
	В середньому			11,9	15,0
Південний степ	Роздільнянський Арцизький Комінтернівський Б.-Дністровський Овідіопільський Саратський Тарутинський Татарбунарський Беляєвський Ізмаїльський Ренійський Кілійський Болградський	2009	6,4	10,6	-14,1
		2010	15,1	23,8	-22,5
		2011	14,4	20,4	-25,7
		2012	6,0	9,4	-24,6
		2013	13,7	17,0	-20,2
	В середньому			11,1	16,2
В середньому по області			15,5	17,7	-16,9

Дані таблиці 1 показують, що показники рівня рентабельності на протязі 2009 – 2013 років характеризуються диференціацією у зональному розрізі. Найкращі результати від реалізації сільськогосподарської продукції демонстрували аграрні підприємства лісостепової зони, які спеціалізуються в основному на вирощуванні зернових та технічних культур, ча-

стка яких у структурі посівних площ складає відповідно 68% та 22%.

Основною проблемою, що перешкоджає зростанню прибутковості, рівня рентабельності виробництва продукції є недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення більшості аграрних підприємств, особливо фермерських господарств, що в свою чергу зумовлено відсутністю власного капіталу та умов доступу до кредитів, а також неадекватним співвідношенням між цінами на технічні засоби та сільськогосподарську продукцію.

З метою підвищення прибутковості сільськогосподарські підприємства повинні використовувати, насамперед, внутрішні можливості щодо забезпечення ефективного використання наявного виробничо-ресурсного потенціалу та проведення маркетингової діяльності. Основою маркетингової роботи у сільськогосподарських підприємствах повинна стати розробка оптимальної програми виробництва основних видів продукції відповідно до вимог ринку і потреб споживачів з урахуванням внутрішніх можливостей використання наявного ресурсного потенціалу, що дозволить оптимізувати отримання прибутків на одиницю залучених у виробництво земель та інших ресурсів. При цьому вибір оптимальної виробничої програми повинен оцінюватися з урахуванням переваг ведення вискоєфективних галузей, їх вдалого сполучення, адекватності до регіональних природно-кліматичних умов господарювання. Це дозволить врахувати вплив агробіокліматичного та агротехнологічного потенціалу на якість виробленої продукції, забезпечить конкурентні переваги підприємств за рахунок зниження собівартості продукції, що у свою чергу дозволить вигравати цінову конкуренцію на ринку.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин діяльність аграрних підприємств відбувається в динамічних, часто змінюваних умовах, що негативно позначається на загальних показниках їх виробничо-господарської діяльності. Стратегічний розвиток фермерських господарств повинен бути орієнтований на збільшення обсягів виробництва і підвищення якості продукції при оптимальних витратах на її виробництво, що в свою чергу забезпечить високий рівень ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності.

З метою забезпечення стабільного розвитку аграрних підприємств основними пріоритетами має стати реалізація внутрішніх чинників забезпечення ефективності виробництва, а саме:

- оптимізація розмірів землекористування, що дозволить більш раціонально та ефективно використовувати виробничий потенціал та сучасні інтенсивні агротехнології виробництва;
- диверсифікація виробничої діяльності відповідно до обґрунтованої спеціалізації на основі розробки оптимальної програми виробництва основних видів продукції;

- поглиблення інтеграційних процесів і кооперування діяльності, що забезпечить вирішення проблем маркетингової діяльності та матеріально-технічного й технологічного забезпечення виробництва продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
2. Андрійчук, В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
3. Андрійчук, В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз:[монографія] /В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
4. Підгорний, А. З. Статистика ринку товарів і послуг: навчальний посібник / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнкова. - Одеса: ОДЕУ, 2008. – 238 с.
5. Підгорний, А. З. Статистика ринків: навчальний посібник / А. З. Підгорний, О. В. Самоєнков. - Одеса: Атлант, 2015. – 408 с.
6. Самоєнкова, О. В. Оцінка показників соціально-економічної ефективності ринкових процесів / О. В. Самоєнкова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2006. – Вип. 23. - С. 287- 291.
7. Самоєнкова, О. В. Економічна статистика: навчальний посібник / О. В. Самоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2010. – 182 с..
8. Сільське господарство України за 2013 рік: Статистичний збірник /Державна служба статистики України: за ред. Н.С. Власенка. – К.: 2013. – 402 с.
9. Ольвінська, Ю. О. Конкурентоспроможність національної економіки як фактор інвестиційної привабливості / Ю. О. Ольвінська, О. І. Селезньов // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2004. – Вип. 17. – С. 295-301.
10. Ольвінська, Ю. О. Методи і моделі оцінки розвитку малого підприємництва Одеського регіону / Ю. О. Ольвінська // Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / за заг. ред. канд. економ. наук, професора А. З. Підгорного – Одеса: Атлант, 2012. – С. 196-242.
11. Витковская, Е. В. Статистические методы – инструмент изучения социально-экономических процессов / Е. В. Витковская, А. З. Подгорный, Ю.О. Ольвинская [и другие] // Историк-экономист С.Я.Боровой и проблемы современной истории экономики: к 110-летию со дня рождения С.Я.Борового: монографія. - 2013. – С. 211-256.
12. Самоєнкова, О. В. Особливості розвитку ринкової інфраструктури в Україні / О. В. Самоєнкова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2005. – Вип. 19. – С. 278-282.
13. Самоєнкова, О. В. Статистичний моніторинг кон'юнктури товарного ринку / О. В. Самоєнкова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2008. - Вип. 31. - С. 324-330.